

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Пухкал Олександр

професор, доктор наук з державного управління
Кафедра права та публічного управління
заслужений працівник народної освіти України,
народний депутат України III скликання

Павлюк Валерій

здобувач вищої освіти магістерського рівня
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Україна

Розвиток територіальної реформи в Україні має глибокі історичні корені та пройшов декілька етапів трансформацій відповідно до суспільно-політичних змін. Від князівств Київської Русі до сучасної адміністративно-територіальної реформи, що реалізується в межах децентралізації, територіальний устрій країни зазнавав численних змін, зумовлених як внутрішніми факторами, так і зовнішнім впливом різних держав, до складу яких входили українські землі.

У період Київської Русі (IX-XIII ст.) територія держави поділялася на князівства, які мали значну автономію. Князі управляли своїми землями, спираючись на місцеве боярство та військові дружини. Система управління базувалася на принципі васалітету та ієрархічної залежності між правителями окремих регіонів [1].

Після монгольської навали та занепаду Київської Русі українські землі увійшли до складу Великого князівства Литовського. Тут діяв адміністративний поділ на воєводства, що став прообразом майбутньої системи територіального управління. Важливою особливістю цього періоду було збереження "руського права", яке регламентувало діяльність місцевої влади.

З XVI століття українські землі опинилися під владою Речі Посполитої, що принесло нові форми територіального поділу. Запроваджувалася воєводська система, яка мала польські та литовські адміністративні риси. Проте, водночас існувала певна автономія, що проявлялася в діяльності козацького

самоврядування, зокрема Гетьманщини, яка мала власну адміністративно-територіальну структуру, поділену на полки та сотні [5].

Західноукраїнські землі, що потрапили до складу Австрійської імперії наприкінці XVIII століття, мали відмінний адміністративний устрій. Галичина та Буковина отримали певні автономні права, а в 1867 році, після реформ у межах Австро-Угорщини, була запроваджена система крайового самоврядування, яка надавала певні можливості розвитку місцевої влади.

Після поділів Речі Посполитої наприкінці XVIII століття більшість українських земель увійшли до складу Російської імперії. Російський уряд запровадив губерньсько-повітовий поділ, що базувався на централізованій системі управління. Губернатори, призначені імператором, мали значні адміністративні повноваження, що унеможливлювало розвиток місцевого самоврядування.

Після встановлення радянської влади в Україні (1919-1922) адміністративно-територіальна система була реорганізована відповідно до потреб планового управління. Запроваджувалася радянська модель поділу, що включала створення областей, районів, міських і сільських рад. Основною метою такого устрою було забезпечення контролю з боку центральної влади над усіма аспектами суспільного життя [6].

У 1932 році в Україні офіційно утворилися перші області: Київська, Харківська, Вінницька, Дніпропетровська та Одеська. Подальші реформи в адміністративному устрої були пов'язані із політичними та економічними змінами в СРСР. Водночас радянська модель управління передбачала відсутність реального місцевого самоврядування, оскільки всі рішення ухвалювалися партійним керівництвом.

З проголошенням незалежності України у 1991 році постала потреба у реформуванні адміністративно-територіального устрою. Конституція України (1996) закріпила трирівневу систему адміністративного поділу: область, район, населений пункт, проте існуючий поділ зберігав риси радянської системи та не відповідав сучасним вимогам розвитку регіонів [4].

Основний етап реформ розпочався після 2014 року, коли уряд України започаткував процес децентралізації. Головними завданнями стали створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), передача частини повноважень на місцевий рівень та покращення фінансової спроможності громад [2].

Прийняття Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" [3] заклало основу для перегляду адміністративно-територіального устрою. В результаті реформи, у 2020 році було скорочено кількість районів з 490 до 136, а також завершено формування нової системи громад, що отримали більші ресурси та управлінські можливості.

Аналіз історичного розвитку адміністративно-територіального устрою України демонструє його складну еволюцію, що відображала загальні тенденції державного будівництва. Від децентралізованої моделі Київської Русі до жорстко централізованої радянської системи, адміністративний поділ змінювався відповідно до політичних умов. Сучасна реформа спрямована на

створення ефективного місцевого самоврядування, що відповідає європейським стандартам.

Список використаних джерел

1. Грушевський М.С. Історія України-Руси. – Київ: Наукова думка, 1996.
2. Децентралізація в Україні: результати та перспективи // Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України. 2021. URL: <https://decentralization.gov.ua>
3. Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30.
5. Реформа адміністративно-територіального устрою в Україні: приклади успішної імплементації в регіонах. Радіо Свобода. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.radiosvoboda.org/a/prykłady-uspikhu-terytorialnykh-hromad/31631448.html?utm_source (Дата звернення: 14.02.2025).
6. Чернігівська область: розвиток енергозбереження та відновлювальних джерел енергії". Інститут розвитку територій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ird.gov.ua/irdp/p201605011.pdf?utm_source (Дата звернення: 14.02.2025).